

JAKOBI NÓRA
ÖLBELI JÁTÉKOK ÉS A SZIT

KIVONAT
2011, BP

Taylor M. M. (1926)
Új-Guineai gyermek hálóban

TARTALOM

<i>Rövid összegzés:</i>	<i>2. oldal</i>
<i>Az ölbeli játékokról részletesen:</i>	<i>4. oldal</i>
<i>Mi is az ölbeli játék:</i>	<i>6. oldal</i>
<i>Ölbeli játékok kategóriák szerint:</i>	<i>8. oldal</i>
<i>Részletes irodalomjegyzék:</i>	<i>18. oldal</i>

RÖVID ÖSSZEGZÉS

Ebben az összefoglaló munkában a 2003-ban készült szakdolgozat (Jakobi, 2003) egyfajta ízelítője, rövid összegző ismertetése olvasható.

Az eredeti dolgozatban a gyökerek felkutatásával, a mindennapi életben megtalálható bizonyos tevékenységek párhuzamos vizsgálatával kívántam szempontokat hozzáadni a szenzoros integrációs terápiához. Olyan területek között kerestem összefüggéseket, melyek első látásra talán igen távolinak tűnhetnek egymástól, ám a téma megismerésével a köztük lévő párhuzamok egyre nyilvánvalóbbá válhatnak. Hogyan jön össze a szenzoros integrációs terápia, a mindennapi élet olyan tevékenységeivel, mint a játék vagy a gyermekgondozás bizonyos formái?

A témaválasztás kezdetén még csak abban voltam biztos, hogy a szenzoros integrációs terápiában szeretnék elmélyedni. Azonban, ahogy ebben a megismerési folyamatban haladni kezdtem, egyre többször kerültem szembe azzal az érzéssel, hogy hiszen ez a terápia, amiről szó van, nem más, mint játék. A terápia során valóban úgy tűnik, hogy a gyerekek csak játszanak: kedvükre hintáznak, labdáznak, pörögnek-forognak, csúszkálnak, csak úgy, mint a mindennapi élet játékaik során. Mindezt az érzést az egyetemen szerzett saját tapasztalataim is csak megerősíteni tudták.

Gondolatmenetem ebből az alapélményből táplálkozott a továbbiakban, melynek során már nyitott szemmel fürkésztem az újabb és újabb példákat, melyek a szenzoros integrációs terápia és a gyermekek hétköznapi játéktevékenységei közti összefüggésekre utaltak.

Elindultam hát a gyermekjátékok megismerésének útján is, ahol eljutottam a népi játékok világába, olyan csemegékre találva, mint például az ölbeli játékok. Csemege volt számomra, hiszen számos olyan elem fedezhető fel bennük, melyet a szenzoros integrációs terápia is felhasznál a foglalkozásokon. Közös biológiai hatásmechanizmusokra, közös

pszichológiai jellemzőkre bukkantam. Amellett, hogy számos közös vonás köti össze a szenzoros integrációs terápiát és az ölbeli játékokat, ezek a játékok sokszor egy az egyben is megjelennek a foglalkozásokon, lévén előfordul, hogy olyan stádiumba vezet vissza a terápia, melynek során a korai anya-gyermek kapcsolatra jellemző tevékenységek kerülhetnek előtérbe.

Eljutottam tehát a korai anya-gyermek interakciókig, melynek további területei látszottak párhuzamba állíthatónak a szenzoros integrációs terápiával. Erre igen egyértelmű példával szolgált számomra az első oldalon látható kép, melyen a hálóban hordozott új-guineai gyermek akár egy szenzoros integrációs teremben is elképzelhető lenne. Ebbe a témakörbe illeszkednek bele a gyermekhordozás és -elhelyezés különböző formái.

Általánosságban a különböző területek közti összefüggések két szálon voltak megragadhatók: egyrészt a szenzoros integrációs terápia keretein belül kerestem olyan tevékenységeket, melyek a mindennapi életben is megtalálhatók, másrészt a hétköznapi tevékenységek egyes területein kerestem az olyan példákat, melyek összefüggésbe hozhatók a szenzoros integrációs terápia szemléletével, megnyilvánulási formáival illetve biológiai és pszichológiai hátterével. Így eshetett tehát az meg, hogy dolgozatomban együtt tárgyalom a „Zsip-zsuppot” és a vesztibuláris ingerlést; a „Csip-csip csókát” és a taktilis ingerlést; az állókát és az egyensúlyérzékelést vagy a kendőben hordozást és a szenzoros integrációt.

Az eredeti dolgozat első fejezetében a szenzoros integrációs terápiát mutatom be. A második fejezetben betekintést nyújtok a gyermekjátékok néhány formájába úgy, mint: ölbeli játékok, ügyességi játékok, labdajátékok, illetve kitérek a gyermekgondozás néhány velejáró tevékenységére is úgy, mint: hordozás, elhelyezés, állni-járni tanulási eszközök, stb. A fejezet általánosságban mutatja be ezeket a területeket, melyhez érdemes a játéktár együttes forgatása, ahol a dolgozat szempontjából fontosnak ítélt játékok egyfajta gyűjteménye található. A harmadik fejezetben kerül csak sor a részletesebb pszichológiai és biológiai alapokon nyugvó elemzésre, melyben összeérnek végül az előző két fejezetben külön tárgyalt területek. Ebben a fejezetben a szenzoros integrációs terápia eseményeinek illetve a gyermekjátékok és a gyermekgondozás bizonyos formáinak néhány pszichológiai és biológiai szempontú elemzésével kerestem párhuzamokat az egyes területek között. Ezek a tevékenységek és játékok olyan pszichológiai vonatkozásokban kerültek párhuzamba a szenzoros integrációs foglalkozások eseményeivel, mint a két embert összekötő kapcsolat és az e mentén kialakuló olyan tartalmak, mint: a testi én érzésének kialakulása, a szorongás feszültsége és annak oldásából fakadó öröm élménye, a bizalom érzése stb. További hasonlóságot az egyensúlyrendszerre ható jellemzők mentén találtam: mind a játékok

világában, mind a gyermekhordozás, elhelyezés változataiban olyan példákra bukkantam, melyek hasonló ingerekkel szolgálnak, mint a szenzoros integrációs terápia során felkínált játéklehetőségek. A forgás, pörgés, repülés, gurulás, a taktilis, érintési élmények, a ringatás, hintázás különböző formái egyaránt részesei mind a gyermekek mindennapi életének, mind a szenzoros integrációs terápiának, és hasonló módon járulnak hozzá az idegrendszeri szerveződés folyamataihoz, többek között a vesztibuláris, proprioceptív és taktilis rendszereken keresztül. A negyedik fejezet pedig az empirikus munkát tartalmazza, mely inkább egy kényszerből született kutatás, sem mint valóban megalapozott és hasznos kérdéseket és válaszokat tartalmazó rész.

Természetesen ezzel még nem merítettem ki a lehetséges kapcsolódási pontok felderítését, mely elvégzése további értékes ismeretekkel szolgálhat a szenzoros integrációs terápia elveinek és szemléletének mélyebb elsajátításához.

AZ ÖLBELI JÁTÉKOKRÓL RÉSZLETESEBBEN

A gyermekek életének fontos részét teszik ki azok a játékos tevékenységek, amelyeket a felnőttek játszanak a gyermekekkel. Ezek a játékok “ölbeli játékok” gyűjtőnéven váltak ismertté. A “Hóc-hóc katona”, a “Tente baba, tente”, az “Áll a baba, áll”, stb., mind-mind ide tartoznak. Többnyire a születéstől 3-4 éves korig része a gyermekek mindennapjainak, vagyis időben megelőzik a kortárs játékokat (itt nyer értelmet ismét az a tény, hogy a játék már a bölcsőtől kezdve jelen van az ember életében). Szorosan kapcsolódnak a gyermek fejlődéséhez, gondozásához és neveléséhez, kísérőiként az altatásnak, etetésnek, fürdetésnek, az állni- és járnitanulásnak, stb.

Azonban a 20. század mélyreható társadalmi változásai az ölbeli játékok létre is kihatással voltak. A paraszti kultúra felbomlásával Magyarországon – az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején – megszakadt a hagyományozódás folyamata: azok a generációk, amelyek letéteményesei voltak a népi kultúra egészének, már kevésbé adták tovább azt az utánuk következő generációnak (Sándor, 1999). Megzavarodott a család valóságos funkciója és élettere, ahogyan megzavarodott az anyaság képe és ideálja is.

Ezeket a játékokat ugyanis régen leginkább nagy-családokban játszották, ahol több generáció élt együtt. Ebben a közegben természetes módon szállt a “tudás” az idősebbekről a fiatalabbakra. Átadható volt a tudás, ami az ölbeli játékokra is érvényes volt. A tradicionális folyamatok megkönnyítették a leendő szülők életét, mivel valamiféle bizonyossággal szolgáltak afelől, ahogy a dolgoknak “történniük kell”, szabályozta az életet, meghatározva,

hogyan kell tenni és viselkedni. Azonban a nagycsaládokat egyre inkább felváltották a nukleáris családok, ahol már nem érvényesülnek olyan könnyen a hagyományozódás folyamatai. Így a fiatal anyák az ölbeli játékokat is kevésbé láthatták szüleiktől mintaként. Az ilyen nukleáris családokban mindenkinek egyedileg kellett – és kell ma is – végigjárnia az utat, újra megtanulva azt, amit “már nagyanyáik is tudtak”.

Az akkori uralkodó női ideálkép az anyai feladatot sok más feladat mögé szorította. A nők nagy számban álltak munkába, és adták be gyermekeiket bölcsődébe-óvodába. Engels így ír az akkori „felszabadítási” törekvésekről:

„A nő felszabadításának legelső feltétele az egész női nemnek a nyilvános munkában való részvétele, ennek viszont az a feltétele, hogy az egyes család megszűnjék a társadalom gazdasági egysége lenni.” (H. Sas, 1973).

A nők nagyarányú munkába állásával megesett, hogy gyermekeik úgy nőttek fel, hogy akár teljes egészében kimaradt az életükből ez a játéktípus. A bölcsődei, óvodai tömeges nevelés sem nyújthatta azt a fajta gondoskodást, amit egy család adhatott. Így az ölbeli játékok is egyre inkább kiestek a gyermekek életéből. (Az óvodákban a pozitív törekvések ellenére, nehezen megoldható, hogy minden gyereket egyenként ölbe vegyen az óvónő, és így az ölbeli játékokból gyakran csak a testrészek önmagukon való mutogatásával kísért mondókázás lett. Jóllehet a beszoktatás időszakában, kiscsoportos korú gyerekeknél gyakran és jól alkalmazzák az óvodapedagógusok ezt a játéktípust.)

A nőt munkára készítető igen erős motívum volt, hogy általa anyagilag függetlenebb lehetett. Ezáltal megnőtt a saját élet feletti rendelkezés tudata, és csökkenhetett a családon belüli anyagi kiszolgáltatottsága (Kulcsár, 1971).

A gyors és kiterjedt iparosítás a szocialista országokban a munkaerőt tehát két forrásból nyerte: a parasztságból és a női munka bevonásából. Mivel az ölbeli játékok fontos részét képezték a népi kultúrának, illetve az anyai funkcióhoz is erősen kötődtek, így egyszerre két fronton érte „támadás” az ölbeli játékokat.

A társadalmi változások a felnőttekben kialakuló gyerekképet is fokozatosan átformálták. Napjainkban a gyermekükkel otthon lévő anyák közül sokak által megfogalmazott elvárás, hogy már az 1-2 éves gyerek is tudjon *egyedül* játszani (Sándor, 1999). Ennek egyfajta következménye lehet az ölbeli játékok előfordulásának csökkenése.

Mint láttuk, a korábbi időszakhoz képest a népi kultúra és ezzel együtt az ölbeli játékok mára jelentős mértékben visszaszorultak. Az idősebb nemzedékek tagjai ma már nem élnek a népi kultúrát évszázadokon át fenntartó, tradicionális viszonyok között. A mai fiatal

anyák szülei, nagyszülei közül egyre kevesebben tudták úgy továbbadni a gyermeknevelés feladatait, hogy most az eleven gyakorlattá válva készségeikben, belső vezérlésű biztonsággal segíthetné gyakorlatukban az új anyákat. Nagy kérdés, hogy ahol megszakadt a tradíció, és a leendő anyának kevés élménye van a saját gyermekkorából az anyaságról, ott lehet-e ezt a hiányt pótolni (Losonczy, 1999).

A népi kultúra fokozatos feloldódásával, a nemzedékről-nemzedékre való közvetlen hagyományozódás megszakadásával párhuzamosan került előtérbe az újratanulás igénye is. Mindebben nagy szerepe volt a társadalmi méretű, közművelődési törekvéseknek. A népi kultúra iránti figyelem közönsége ma elsősorban az értelmiség és a nagyvárosi fiatalság (Kósa, 1984). A gyerekeknek egyre több lehetőségük van kézműves foglalkozásokra járni; egyre több fiatal szülőt lehet látni gyermekeikkel gyerektáncházakban, játszóházakban vagy baba-mama klubokban, ahol a hagyományos népi kultúra világával is megismerkedhetnek, ahol alkalmuk nyílik többek között az ölbeli játékok megismerésére is, ahol találkozhatnak már nem használt játékokkal, melyet el is készíthetnek, stb. Az óvodák mindennapjaiban is egyre gyakrabban jelennek meg az énekes népi játékok (sokszor meghívott néptánc oktatóval), részt vállalva ezzel a visszatanítás folyamatában.

Mi is az ölbeli játék?

Olyan szöveggel, énekkel kísért, kétszemélyes, mozgásos-érintéses játék, melyet a gyermek születésétől mindaddig játszhatunk, amíg azt ő igényli (3-4-5... éves koráig).

Az ölbeli játékokhoz tartozó *szöveg* általában rövid, erőteljesen ritmizált mondóka, melyet énekelve vagy recitálva, fennhangon szoktak mondani. A zenei elem, a szöveg és a mozgás szoros egységet alkotnak: pl. „Sima út...” ahol a dallamban meglévő *mély-magas* váltakozás a mozdulatokban is megjelenik, amikor a gyereket *leeresztik-felhúzzák*. A játékok szövegei egyrészt szimbolikus tartalmakkal jelennek meg, képi formákba ágyazott, történetmesélős stílusban pl: „Ez itt az erdő...”, de vannak konkrét testrészek megnevezésén alapuló, vagy konkrét cselekvéseket leíró játékok is: pl. „Borsót főztem...” illetve a kettő ötvözetei, pl: „Hüvelykujjam almafa...”. A korábbiakban már említettük a társadalmi változások nyomán bekövetkező átalakulást a játékkultúrában, mely az ölbeli játékok szövegének elkopásában, átalakulásában is megfigyelhető:

- Gyakran előfordul, hogy a szülők ugyan játszanak csiklandozó, dögönyöző játékokat a gyermekükkel, ám mindezt mondóka nélkül. Ez a hagyományozódás megszakadásának is köszönhető. Ezek a szülők lehet, hogy ösztönösen találtak

rá a játékos mozdulatokra, de a játékot a hagyományból eredő formájában nem ismerik.

- Mint más gyermekjátékoknál is, a leggyakoribb, leghamarabb jelentkező romlás a zenei elem lekopása. A hagyományosan dallammal ismert ölbeli játékok mozgási eleme és a szövege megmarad, de ének, dallam nélkül, prózában hangzik el (Szita, szita...).
- A harmadik gyakori változás, hogy az ölbeli játéknak ugyan megmarad a szövege - egyfajta mondókaként, de eltűnik a hozzá tartozó ölbevétel és játékos mozgás (lásd korábban).

A mondóka vagy dal szövegét gyakran igyekeztek a gyermek nevével élénkíteni, összekapcsolni formálódó természetének jó és rossz tulajdonságaival, illetve a ház a család a természet bizonyos jelenségeivel (Katona, 2001).

Az, hogy *két személy* vesz részt a játékban, fontos eleme az ölbeli játékoknak (ennek fontosságát a terápiában is látni fogjuk). A másik fél általában a szülő, vagy nagyszülő, vagy nagyobb testvér, aki már képes mozgatni, emelni, tartani is a kisebbet. A játék fontos eleme a két fél közötti érzelmi kötődés és bizalmi kapcsolat. A bizalom többszörösen is próbatételre kerül egészen onnan, hogy a gyerek engedi-e egyáltalán, hogy megérintsük, hogy arcához érzünk, hogy becsukjuk a szemét, odáig, hogy kibillentjük egyensúlyából, feldobjuk a levegőbe, stb.

Szinte minden ölbeli játék tartalmaz *mozgásos-érintéses* elemet, mely tulajdonképpen a legfontosabb összetevőnek tekinthető, és ez az a vonás, melynek nyomán legkönnyebben párhuzamba állíthatjuk az ölbeli játékokat a szenzoros integrációs terápiával. Erről a párhuzamról a későbbiekben lesz szó részletesebben. A játék során a gyermeket hintáztatják, lóbálják, lovagoltatják, táncoltatják, borogatják, miközben minden porcikáját megérintik, meggyömöszölik, cirógtatják, csiklandozzák. Az ölbeli játékok mindig valamilyen *testi kontaktusba* hozzák a résztvevőket, és olyan közeget teremtenek, ahol két személy közti érzelmi kapcsolódás, és bizalom megerősödhet. Mindez a gyermek életkorának megfelelő tanulási folyamathoz illeszkedik, hiszen a csecsemőkorban a gyermek, döntően érzelmi és mozgásos formában szerzi tapasztalatait, lásd: Piaget, szenzomotoros szakasz (Piaget, 1942, id: Cole, 1997).

Ezek a játékok szórakoztattak, tanítottak, neveltek, mégpedig a test fejlődésével, az értelem nyiladozásával párhuzamosan, vagyis az életkori sajátosságokhoz igazodva.

Az ölbeli játékok kategóriákba rendezését is ez a fejlődési menet határozza meg, melyet Lázár Katalin és Kiss Áron munkái alapján mutatok be:

ÖLBELI JÁTÉKOK

UJJASDIK

Ez elment vadászni,
Ez meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megsütötte,
A kis Gyurka meg
mind megette.

Ez a malac piacra megy,
Ez itthon marad,
Ez kap finom pecsenyét,
Ez semmit se kap,
Ez a malac visít nagyot:
Uí, uí, éhes vagyok!

Hüvelykujjam almafa,
Mutatóujjam megrázta,
Középsőujjam felszedte,
Gyűrűsujjam hazavitte,
A kisujjam mind megette,
Mégfájdult a hasa tőle.

Ez elment vadászni,
Ez meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megsütötte,
Ez az icike-picike mind megette!

- Itt lakik a pakulár?
- Nem, egyel följebb.
- Itt lakik a pakulár?
- Nem, egyel följebb.
- Itt lakik a pakulár? (már szuszogunk)
- Nem, egyel följebb.
- Itt lakik a pakulár?
- Itt.
- Van kutyája?
- Niiiiincs. (úgy mondjuk, hogy
kitesség: dehogy nincs)
- Akkor bemegyek!

*Két előrenyújtott kezünket hüvelykkel
fölfelé, tenyérrel egymás mellé feszítjük
úgy, hogy ujjaink közé be lehessen nyúlni.
A kérdező lentről, a két kisujj és a
gyűrűsujj közéből indul és megy a
„hegyre”, fölfelé.
(erre a „tolvaj” vagyis a kérdező,
megpróbálja a két egymáshoz szorított
tenyeret keze élével szétfeszíteni. Erre a
letagadott „kutya”, vagyis a felelő, óriási
ugatásba kezd.)
(A pakulár név hegyi pásztort jelent.)*

Édesanya főzött kását,
Ennek is adott,
Ennek is,
Ennek is,
Ennek is,
A legkisebbiknek nem jutott.
Ment... ment, ment... csingilingi!

*A felnőtt megfogja a kisgyerek egyik kezét
és kezdi a mondókát. A mondóka második
soránál behajlítja a kisgyermek
hüvelykujját, a további soroknál pedig
sorra a többit is, a kisujj kivételével. Az
utolsó sornál a felnőtt saját mutatóujjával
a gyermek karján vagy mellén lépegetve
elindul a gyermek arca felé, a mondóka
befejező szavára pedig megrázza a gyerek
orrát.*

TENYERESDIK

Kerekecske, gombocska,
Itt szalad a nyulacska,
Itt szalad, ott megáll,
Itt egy körutat csinál,
Ide bújik, ide be,
Kicsi gyermek keblibe.

Bezsere, bezsere, bezsere,
Volt egyszer egy kertecske,
Abba volt egy káposztácska,
Rászokott a kisnyulacska,
Arra ment a kert gazdája,
Ide-oda futott a nyulacska.

Ciróka, baróka, hová voltál?
– A malomba.
Mit hoztál? – Lisztet.
Hová tetted? – Pad alá!
Szúrtál (beleszúr a tenyerébe),
Böktél (belebökö),
Csattintottál (tenyerébe csap).

Vágom, hasítom,
szúrom, könyöklöm,
pacsit adok,
megcsókolom!

Kerekecske, gombocska,
Merre mögy a nyulacska?
Nem messzire, csak ide,
„Katinak” a kezibe!

A felnőtt a kisgyermek jobb kezét megfogva, mintha főzőkanalat tartana, először jobbra, majd balra köröket ír vele a gyermek bal tenyerére, közben énekl:

Borsót főztem,
Jól megsóztam,
Meg is paprikáztam.
Á-be-le, Bá-be-le, bumm!

Itt van egy kis kert,
Közepében kút,
Erre mentek a cigányok,,
Itt megálltak, muzsikáltak,
Csik-mek-mek-mek-mek!

Hadd nézzek a tenyeredbe,
Kukk, kukk, mi van benne?
Erre, arra, zöld mezőre,
Jó forrásra, legelőre,
Itt megbújik, itt elbújik,
Itt nem látja meg a kuvik.
Itt fogtuk meg, itt, itt, itt.

Kerekecske, gombocska,
Hova fut a nyuszika?
Ide futott, itt megállt,
Egy karikát itt csinált,
Erre futott, erre be,
A kisbaba kezébe!

Áspis, kerekes,
utifüves, leveles,
bíbola, bíbola,
pacs, pacs, pacs!

Kerekes, csipkedős, böködős.

Kis Kati főzi az ebédet.
Keveri, keveri, mindig jobbra keveri,
Keveri, keveri, mindig balra keveri.

ÖKÖLÜTÖGETŐK

Töröm, töröm a mákot.
Sütök veled kalácsot.
Tisztítom a mogyorót,
Annak adok aki jó. Hám, hám, hám.

Töröm, töröm a mákot,
Sütök neked kalácsot,
Ica tolla motolla,
Neked adom Jancsika!

TAPSOLTATÓK

Süti-süti pácsát (pogácsát)
Mamának, Papának,
Isten bogarának.

Így törik a diót:
Kop-kop-kop,
Úgy meg a mogyorót:
Rop-rop-rop.

Paprika Jancsi zöld erdőbe,
Két cintányér két kezébe,
Csin-csin-csin.

Süti, süti pogácsát,
Apjának, anyjának,
Tejbe-vajba az apjának,
Sóba-vízbe a dadának.

Süti, süti pogácsát,
Apának, anyjának,
Tejbe-vajba apának,
Édes mézbe anyának,
Sárba-vízbe babának,
Tapsi, kacsó, tapsi,
Ennivalót adj ki.

Tapsi, tapsi, tapsika,
Ennivalót hoz mama.
Libuskának,
Kis kacsának,
Ficáncoló halacskáknak.

KÉZCSIPKEDŐK

A kisgyermek és játszótársa kezüket tenyérrel lefelé fordítják, majd kölcsönösen egymás keze fejébe csípvé s így láncot alkotva kezüket az alábbi dalocska ritmusára le-fel mozgatják. A „Hess, hess, hess!”-re mind rázni kezdik a kezüket, mintha tyúkot kergetnének.

Csip-csip csóka,
Vak varjúcska,
Jó volt e a
Kisfiúcska,
Ha jó volt a
Kisfiúcska,
Ne csípd meg őt,
Vakvarjúcska
Hess, hess, hess!

Csip-csip csóka, vak varjúcska,
Komámasszony kéreti a szekerét,
Nem adhatom oda,
Tyúkok ülnek rajta,
Hess, hess, hess!

ARCMUTOGATÓK

Sűrű erdő (haj),
Kopasz mező (homlok),
Pillogató (szem),
Takonytartó (orr),
Itt bemegy (száj)
Itt lemegy (nyak),
Itt megáll (has).

Sűrű erdő, kopasz mező,
pillogató, szortyogató,
tátogató, gégevágó!
Itt bemegy, itt megáll,
Itt a kulacs, itt igyál!

Hazajövök (gyengéden a homlokához érintjük az öklünket),
 kinyitom az ajtót (belegereblyézünk a hajába),
 kinyitom az ablakokat (csukott szemét fölfelé simítjuk),
 kisöprögetek (homlokát jobbra-balra simítjuk),
 beteszem az ablakokat (lefelé simítjuk a szemhéjakat),
 beteszem az ajtót (összecsippentjük a száját),
 csavarintok a kulcson (csavarintunk egyet az orrán),
 s elmegyek hazulról.

Tea,
 Kávé,
 Cukor,
 Rum,
 Bum!

Itt az oltár (homlok)
 itt a gyertya (szemek)
 itt a vánkos (pofi)
 itt harangoznak (orr)

Itt van az erdő (haj)
 itt van a templom (arc)
 itt vannak az ablakai (szemek)
 itt megy be a pap (száj)
 itt húzzák a harangot (orr)
 giling-galang!

ARCSIMOGATÓ

Ciróka, maróka,
 Mit főztél, Katóka?
 Kását.
 Ki ette meg?
 Pap macskája!
 Mind felvitte a padlásra.

Ciróka, maróka!
 Hol jártál? – Malomba’!
 Mit hoztál? – Pogácsát!
 Hová tetted? – Lócára!
 Megette a pap macskája!

FEJET HAJTOGATÓK, SZÉDÍTŐK, FEJLÓBÁLÓK

A felnőtt a kisgyerek fejét jobbra-balra hajtogatja, mintha szitálna, közben a hajtogatás ritmusára énekl:

Szita, szita, szűrőszita,
 Ma szitálok, holnap sütök.
 Hófehér kis cipót sütök.
 Megzsírozom, megvajazom,
 Mégis, mégis mind bekapom,
 ham, ham, ham!

Szita, szita, szolgáló,
 van-e liszted eladó?
 Van, van, de nem jó,
 beleesett a pondró.

Erre bic, arra bök, a kis fejed sütőtök!

HOMLOKKOCCANTÓ

Baram-baram bucc!

PISZÉZŐK

Én is pisze,
Te is pisze,
Gyere pisze,
Vesszünk össze.
Pisz-pisz-pisz.

Egy hegy megy,
Szembe jön egy másik hegy.
Én is hegy,
Te is hegy,
Nekünk ugyan egyre megy.

MUTOGATÓK

Itt a füle, itt az orra,
itt pedig a harapója!
Itt a keze, itt a lába,
itt meg a kis hasikája!

Keze, lába van neki,
Szeme, füle van neki,
Orra, szája van neki,
És hol fut a kisnyuszi?

HÁTBAÜTÖGETŐ

Az ölben ülő gyermeknek a hátát az alábbi mondókára valamelyik ujjal ütögetik, majd mikor a végére ér, a kezét előre adja, hogy a gyerek kitalálhassa, melyik ujjal böködték.

Mi zörög az úton? Szekér.
Mi van a szekéren? Zsák.
Mi van a zsákban? Liszt.
Mi van a lisztben? Korpa.
Mi van a korpában? Apám szakálla.
Mi van apám szakállába? Csengettyű.
Hát abban a csengettyűben? Bütü, bütü, bütü.

Dobi dobi hátí,
Rakoncai Páti,
Te kis gyerek, Te kis lány,
Mond meg nékem igazán,
Melyik ujjam bökte?

HÚZOGATÓ

A felnőtt a kisgyermeket arccal maga felé az ölbe ülteti s az alábbi dalocska ritmusára hol maga felé húzza, hol meg engedi a térdén hanyatt dőlni. Az ének befejező részénél lábát kissé szétnyitja és engedi, hogy a gyerek fejével lefelé lógjon.

„Húzz, húzz engemet, Én is húzlak tégedet,

Amelyikünk leesik, Az lesz a legkisebbik-bik-bik-bik-bik-bik!”

ÜLTETŐK, LÁBLÓBÁLÓK

Lóg a lába, lóg a,
Nincsen semmi dolga,
Mert ha dolga volna,
A lába nem lógna.

Dib-dáb, macskaláb,
szép kis láb ez a láb!

Hej, laboda, laboda, lábod ide,
amoda!

ÁLLÍTGATÓK

Áll a baba, áll a baba,
Édesanya állítgatja,
Áll a bab, áll a baba,
Édesapa állítgatja.

Áll a baba, áll,
Mint a gyertyaszál,
Esztenőre vagy kettőre,
Nagylány leszen már.

SÉTÁLTATÓK, TÁNCOLTATÓK

Jár a baba, jár,
Mint a kismadár,
Holnapután a kert alatt
Lepkét is fog már.

Ez a lábam, ez, ez, ez,
Jobban járja, mint emez.
Vigyázz lábam, jól vigyázz,
Mert a másik meggyaláz.

Sétálunk, sétálunk, egy kis dombra lecsücsülünk, csüccs!

Dombon törik a diót,
Amott meg a mogyorót.
Vissza-vissza!
Tessék kérem megbecsülni,
És a földre lecsücsülni!

Cini-cini muzsika,
Táncol a kis Zsuzsika,
Jobbra dül meg balra dül,
Tücsökkoma hegedül.

TÉRDEN LOVAGOLTATÓK

Gyí, paci, paripa!
Nem messze van Kanizsa.
Odaérünk délre,
Kacsapecsényére.

Így lovagolnak a hölgyek,
az urak gyorsabban mönnek.
A parasztok így dögögnék,
a huszárok így röpülnek,
hurrá, hurrá, hurrá, hopp!

Gyí te, lovam, Besztercére,
piros borra, pecsenyére,
gyí, gyí, gyí, gyí, lovacsám,
gyí vágtába,
odaérünk vacsorára, gyí, gyí, gyí!

Hóc, hóc katona,
Ketten ülünk egy lóra,
Hárman meg a csikóra,
Úgy megyünk a vásárra,
A nagy szemű szilvára.

Hej, Gyula, Gyula, Gyula,
szól a duda, duda, duda,
Pest Buda, Buda, Buda,
Pattogatott kukorica – haj!

Megy a hajó a Dunán,
Rajta ül a kapitány,
Lassan forog a kerék,
mert a vize nem elég.
Gyorsan forog a kerék,
mert a vize már elég.
Megy a hajó a Dunán,
Híí, lemaradt a kapitány,
Kiabál, trombitál,
De a hajó meg nem áll.

Csett Pápára, pillangóra,
Holnap délre Komáromba,
Csett, csett, csett, csett, csett!
Túrós a mácsik,
Csik, csik, csik.

Fújja a szél a fákat,
letöri az ágot, reccs.

HÁTTON LOVAGOLTATÓK

A felnőtt a hátára vett gyereket körbehordja s mások, a „vásárlók” megcsipkedik, megütögetik.

Túrót vegyenek! Büdös túrót vegyenek! Jó csípős a túró!

Korpát vegyenek, korpát vegyenek!

Sót vegyenek, sót vegyenek! Eladó a só, eladó!

Paprikát vegyenek! Paprikát! Mutassa csak, erős? Édes? Hű, de édes! Húúúú, de csípős!

Túrót viszek, nem látjátok?
Ha látjátok – szagoljátok!

Ez a csomag eladó!
Büdös túró már nem jó

Csipkét vegyenek! Fííínom csipkét!
Szabad-e csipkét venni?
Csak tessék, csak tessék! Fíííínom
csipkét!

TORNÁZTATÓK, BOROZGATÓK

Elmentem szántani,
 hat ökröt hajtani.
 Kemény volt a földje,
 két kézre fogtam az eke szarvát,
 nem ment bele.
 Megharagudtam,
 földhöz vágtam az ekémet.
 Hopp!

Befejezés:
 Elmentem én szántani, szántani
 hat ökröt hajtani.
 Tejet hoztak utánam, nem volt benne
 kalán,
 megharagudtam,
 félredobtam az ekémet!

A gyerek talpait összedörzsölgetve:

Megköszörültem az ekémet,
 újra elmentem szántani,
 hat ökröt hajtani.
 Kemény volt a földje,
 két kézre fogtam az ekeszarvát,
 nem ment bele.
 Megharagudtam,
 földhöz vágtam az ekémet.
 Hopp!

Szántunk, vessünk, boronáljunk,
 Tejes fazekakat burogassunk!

HINTÁZTATÓK, LÓBÁLÓK

Hinta, palinta,
 Hintázik a Zsuzsika,
 Amíg száll a hinta,
 Kacag a kisbaba,
 Ha leszakad a hinta,
 Sírni fog majd Katika.

Zsipp-zsupp, kenderzsupp,
 Ha megázik, kidobjuk,
 Zsupp.

Hinta-palinta,
 Régi Duna,
 Kiskatona
 Ugorj a Dunába!
 Zsupsz!

Lakó-lakó báltya,
 Hun a bíró háza?
 Imitt-amott a kert alatt
 leszállott a fára.

(két kezénél fogva felemelik, és így a
 levegőben futnak vele)

ALTATÓK

Csicsis, baba aludjál,
Aranyosat álmodjál!
Mert felkelt a hajnal,
Fülemüledallal.

Tente baba, tente,
A szemedet húnyd le.
Aludj ingó bingó,
Kicsi rózsabimbó!

Tente, baba, tente,
Itt van már az este,
Köszönetnek szépen,
Csillagok az égen.

Aludj, baba aludjál,
Nyuszika is alszik,
Este van a faluban,
Esti harang hallik

Megy a hold az égen,
Gyönyörű ösvényen,
Hunyd le szemed, kicsi baba,
Mert eljött az éjszaka.

Ring a bölcső, ringadoz,
Hajló nádszál ingadoz,
Jó leányka (legényke) szunnyadoz.

Aludj, baba aludjál,
Csillagokkal álmodjál.
Álmodj diót, mogyorót,
Cukros, habos tortát,
Te meg nyuszi, leveles,
Ropogós káposztát.

Alszik a baba,
Zárva az ajka,
Édes álm szálljon
A szempilláira.

Este van már alkonyul,
Nyuszi füle lekonyul,
Dorombol a kiscica,
Aludj te iska.

Gyermekem, ó, aludjál,
Alszik már a kismadár,
Pihen az erdő s a rét,
Erdőben az őzikék.
Holdfény ragyog odakint,
Ablakodon betekint,
Rád nevet a holdsugár,
Gyermekem, ó, aludjál.

Este van már, este,
Leszállt a nap messze,
Ki egész nap futkos,
Este biza álmos.

Cinege, cinege, kismadár,
mi van a lábodon, cérnaszál?
Kössük a Zsuzsika lábára,
ugrassuk a nagymamája ágyára!

Tik-tak, tik-tak szóra,
Mendegél az óra.
Minden-minden jó gyerek,
Ágyban van már, szendereg.
Tik-tak, tik-tak szóra
Mendegél az óra.

ÉBRESZTŐK

Tik-tak, tik-tak, jár az óra,
Körbejár a mutatója,
Azt hirdeti minden reggel,
Ki korán kel, aranyat lel.

Pál, Kata, Péter, Jó reggelt.
Már odakünn a Nap felkelt.
Szól a kakasunk, az a nagy tarajú,
Gyere ki a rétre, ku-kúri-kú!

ETETETŐK

A felnőtt az „Áb” szótagonál a gyerek jobbfelőli, a „ra” szótagonál balfelőli arcára nyomja az ujját, a „hám”-nál pedig ujjával a szájába bök, vagy valami ételt tesz be.

Ádám,
Éva,
Isten fia (vagy Izsák fia),
Ábrahám.

Kis kanál, nagy kanál,
erdőszélén kismadár,
Minden gyermek így csinál,
Hámm.

Ádám (homlok),
Éva (mellre),
Izsák (bal váll),
fia (jobb váll),
két szem (bal szem),
szilva (jobb szem),
Ábrahám! (a falatot a szájához emeljük)

CSIKLANDOZÓK

Csikamaka, csikamaka,
itt kerekedett egy kis kút,
abban ivott egy kis nyúl.
Csak ballag, csak ballag.
Csikmakmak, csikmakmak!

Bezsere, bezsere,
volt egyszer egy kis kertecske.
abban volt egy kisnyulacska,
arra ment a vadász.
Meglátta, meg akarta löni.
De a kisnyúl elszaladt,
Erre szaladt, erre, erre, erre,
Itt fogták meg, itt, itt, itt!

Megy a bogár Dombovárra,
Keze, lába a nyakába!
Tikili-tikili-tik!

IRODALOMJEGYZÉK (az eredeti teljes szakdolgozaté)

- ADAVÁRI L. (1963): A falusi nők helyzetének változása három nemzedéken keresztül, *kézirat*
- ALLPORT, G. W. (1961/1980): *A személyiség alakulása*, Gondolat, Bp.
- AYRES, A. J. (1972): A terápiás beavatkozás általános elvei és módszerei, in: SZVATKÓ A., VARGA I. (szerk), *Szenzoros Integrációs Terápiák*, tanfolyami segédanyag, *kézirat*, (1999), 5-20. old.
- AYRES, A. J. (1979): *Sensory integration and the child*, Western Psychological Services, Los Angeles; Az első és második fejezet fordítása in: SZVATKÓ A., VARGA I. (szerk) *Szenzoros Integrációs Terápiák*, Tanfolyami segédanyag, *kézirat*, (1999), Bp 32-49. old.
- AYRES, A. J. (1989): Az integrációs folyamat, in: TORDA Á. (szerk): *Szemelvények a tanulási zavarok köréből*, Tankönyvkiadó, Bp.
- BAGDY E. (1991): A nonverbális pszichoterápiák, in: BIRÓ S., JUHÁSZ S. (szerk), *Nonverbális pszichoterápiák*, Animula könyvek, Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest, 3-34. old
- BÁLINT M. (1997): *A borzongások és regressziók világa*, Animula, Bp.
- BÁLINT M. (1968/1994): Az östörés, A regresszió terápiás vonatkozásai, Akadémiai Kvk., Bp.
- BÁRDOS GY. (1991): A mozgatórendszer élettana, in: ÁDÁM GY., FEHÉR O. (szerk), *Élettan biológusoknak*, 3. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 2. kötet, 847-902. old.
- BEDŐ I. (1997): A szenzoros integrációs terápia lehetőségei az autista gyermekek nevelésében, in: Martonné T. Márta (szerk), *Fejlesztő Pedagógia* 1997/6. szám, Bp.
- BEDŐ I. (1999): Ritmus, autista gyermekek szenzoros integrációs terápiájának lehetőségéről és a ritmus terápiás jelentőségéről, in: SZVATKÓ A., VARGA I. (szerk), *Szenzoros integrációs terápia*, Tanfolyami segédanyag, *kézirat*, Bp., 71-77. old.
- BIRÓ S., JUHÁSZ S. (szerk) (1991): *Nonverbális pszichoterápiák*, Animula könyvek, Magyar Pszichiátriai Társaság, Bp.
- BORSAI I., KOVÁCS Á. (1975): *Cinege, cinege, kismadár...*, MRT-Minerva, Bp.
- BRONSON, (1963): Neurological perspective on ego-development in infancy. *Journal of American Psychoanalytic Association*, 11.55-65.old., id: Kulcsár, 1992

- BRÜGGEBORS, G. (1992/1996): *Einführung in die Holistische Integration (HSI) Teil 1: Sensorische Integration (IS) und holistische Evaluation*, borgmann, Dortmund, 2. változatlan kiadás, id: Kiss, 2001.
- BUNDY, A.(1991a): Play theory and sensory integration, in: FISHER, A. G., et al. (szerk), *Sensory Integration, Theory and Practice*, F. A. Davis Company, Philadelphia, 46-68.
- BUNDY, A.(1991b): Consultation and sensory integration Theory, in: FISHER, A. G., et al. (szerk), *Sensory Integration, Theory and Practice*, F. A. Davis Company, Philadelphia, 318-332. old.
- CAMPOS, J. A. (2000): A mozgásterápiás folyamat és lehetséges elméleti háttere, *kézirat*
- CARIÉS, L. (1998): *Petits d'hommes* című filmje, TF1-BFC coproduction, Spektrum TV.
- CARVER, C. S., SCHEIER, M. F. (1998): Személyiségpszichológia, Osiris, Bp. 253-309. old.
- CLARK, D. L., KREUTZBERG, J. R., CHEE, F. K. W. (1977), Vestibular stimulation, influence on motor development in infants, *Science*, Vol. 196, 1228-1229.; id: Kulcsár (1996).
- COLE, M., COLE, S. R. (1997): Fejlődéslélektan, Osiris, Bp., 202-203. old. és 204-215.old.
- CROSS, L. A., COSTER, W. J. (1997): Symbolic play language during sensory integration treatment, *American Journal of Occupational Therapy*. 1997, Nov-Dec, Vol. 51/10, 808-814. old.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI MIHÁLY (1997): *Flow, Az áramlat: a tökéletes élmény pszichológiája*, Akadémiai Kiadó, Bp.
- DAVID, H. P. (1981): Unwantedness: Longitudinal studies of Prague children, id: Cole, 1997.
- DUNKERLEY, E., TICKLE-DEGNEN, L., COSTER, W.J. (1997): Therapist-Child Interaction in the middle minutes of Sensory Integration Treatment, *American Journal of Occupational Therapy*. 1997, Nov-Dec, Vol. 51/10, 799-807. old.
- EGAN, J. (1990): in: Fonyó I., Pajor A. (szerk) (1998): *Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből*, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Bp.

- ESZTERGÁLYOS J. (1981): Kisdobos játékoskönyv, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, Bp., id: Pataki, 2001.
- FALVAY K. (1990): Ritmikus mozgás-énekes játék, OPI, Bp.
- FÉNYES I. (1960): A gravitáció hatása a feltétlen és feltételes reflexmechanizmusok kialakulására, Akadémia kiadó, Bp.
- FISHER, A., MURRAY, E. (1991a): Introduction to sensory integration theory, in: FISHER, A. G., et al. (szerk.), *Sensory Integration, Theory and Practice*, F. A. Davis Company, Philadelphia, 3-25. old.
- FISHER, A. G. (1991b): Vestibular-proprioceptive processing and bilateral integration and sequencing deficits, in: FISHER, A. G., et al. (szerk.), *Sensory Integration, Theory and Practice*, F. A. Davis Company, Philadelphia, 71-107. old.
- FISHER, S., CLEVELAND, S.E. (1969): *Body image and pesonality*, New York, Dover, (id: Smith et al 1998)
- FISHER, S. (1986): *Development and structure of the body image*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, id: Smith et al, 1998)
- FONYÓ I., PAJOR A. (szerk) (1998): Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből, Bárczi Gusztáv Gyógyypedagógiai Tanárképző Főiskola, Bp.
- FORRAI K (1998): Jár a baba, jár, Holnap kiadó, Bp.
- FREUD, S. (1915): Három értekezés a szexualitás elméletéről, Dick Manó Kiadó, Bp.
- FREYBERG, F., VOGEL, V. (szerk)(1988): Prenatal and perinatal psychology and medicine, The Pantheon Publishing Group, New Jersey, id: Kunos, 1999
- GABNAI K. (1997): Dűnnyögők és dúdolók, Helikon, Bp.
- GANONG, W. F. (1995): Az orvosi élettan alapjai, 3. kiadás, Medicina, Bp. 9., 12. fejezet
- GAZDA K. (1980): Gyermekvilág Esztelneken, Néprajzi Monográfia, Bukarest
- GÁGYOR J. (1982): Megy a gyűrű vándorútra I., Gondolat, Bp. 406-451. old.
- GUEDRY, F. E., CORREIA, M. J. (1978): Vestibular function in normal and in exceptional conditions, in: MASTERTON, R. B., (ed.) (1978): *Handbook of Behavioral Neurobiology, Vol. 1, Sensory Integration*, Plenum press, New York-London, pp. 353-407.
- GYÖRFFY GY. (1949): Gyerekszállítás lepedőbe, *kézirat*
- H. SAS J. (1973): Életmód és család. Az emberi viszonyok alakulása a családban, ..., Bp.

- HEAD, H. (1920): *Studies in neurology*, VolIII. Oxford University Press, id: Campos, 2000
- HERMANN I. (1984): Az ember ősi ösztönei, *Magvető*, Bp. 71-131. old.
- ILLYÉS S., RITOÓKNÉ ÁDÁM M. (szerk) (1988): A nevelési és pályaválasztási tanácsadás pszichológiája, *Szemelvénygyűjtemény*, I-II. Bp.
- IVEY, A. E., DOWNING, L. S. (1980): *Counseling and Psychoterapy* c. könyv 7. fejezete, fordította Karay Lajos, in: Szakács F. (kontollszerk), (1990): *Tanácsadás és pszichoterápia*, Orvostovábbképző Egyetem, Bp, *kézirat*
- JONES M. (2001): *Hiperaktív gyermekek*, Bestline, Bp.
- JAKOBI N. (2003): *Szenzoros integrációs terápia, tanácsadás, és családi nevelés, szakdolgozat*, ELTE-BTK, pszichológia szak, Bp.
- K. CSILLÉRY K. (2001): 14. századi ábrázolások a gyermekhordozó kendő alkalmazásáról, in: *Számadó-Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére*, MTA Néprajzi Kutatóintézete, Bp., 305-315. old.
- KASS J., LUKÁCSY A., WEÖRES S. (1981): *Gyermekjátékok*, Móra, Bp. Brueghel 1560-ban készült festménye alapján
- KATONA F. (1979): *Az öntudat ébredése*, Gondolat, Bp.
- KATONA I. (2001): *Néprajz és Gyermekvilág*, Pont Kiadó, Bp.
- KÉRY, JUSTNÉ H. (1975): *Ősi és népi játékok élményfolyása és jelentőségük*, Akadémiai Kiadó, Bp.
- KIPHARD, E. J. (1998): *Az ügyetlen gyermek*, Akkord kiadó, Bp.
- KISS Á. (2000): *Magyar Gyermekjáték Gyűjtemény*, Holnap kiadó, Bp.
- KISS T. (2001): A vestibuláris rendszer és a szorongásos zavarok összefüggései – Szempontok a szenzoros integrációs terápiához, *szakdolgozat*, ELTE-BTK, pszichológia szak, Bp.
- KOESTLER, C. S. (1988): *Rythmiciti in parental stimulation of infants*, in: Freyberg, F., Vogel, V. (szerk)(1988): *Prenatal and perinatal psychology and medicine*, The Pantheon Publishing Group, New Jersey,
- KÓSA L. (1984): *Hagyomány és közösség*, Kozmosz Könyvek, Bp.
- KRANOWITZ, C. S. (1998): *The out-of-sync child: Recognizing and coping with sensory integration dysfunction*, Skylight Press, 4-5-6-7. fejezet,

- KRESZ M. (1943): A gyermekkor és az ifjúkor néprajza egy kalotaszegi faluban, *doktori disszertáció*
- KRESZ M. (1944): Pólyázás Nyárszón, *kézirat*
- KULCSÁR K. (1971): A család funkciója és helye a modern társadalomban, in: *Család és házasság a mai magyar társadalomban*, Közgazdasági és Jogi Kvk., Bp. 13-54. old.
- KULCSÁR ZS. (1992): *Korai személyiségfejlődés és énfunkciók*, Akadémiai Kiadó, Bp.
- KUNOS, V. (1999): Szenzoros integráció és kreatív terápia fogyatékkal élő fiatalokkal, *Szakdolgozat*, ELTE-BTK, Pszichológia szak, Bp.
- LÁZÁR K. (1997): Népi játékok, Planétás, Bp.
- LÁZÁR P. (1914): Gyermek járnitanításakori mondókák, Népköltési gyűjtemény Nagytárkány-ból, Eger, 70-73, 82-98. old.
- LEON, I. G. (1984): Psychoanalysis, Piaget and attchement: The construction of theobject in the first year of life. *International Review of psychoanalysis*, 255-278, id: Kulcsár, 1992
- LEVY, F. J. (1988): *Dance Movement Therapy. A Healing Art*, Virginia,
- LOSONCZI Á. (1999): A legnagyobb életforduló, in: *Várandóság, születés és gyermeknevelés a Mo.-i kultúrában, Kongresszusi tanulmánykötet*, Animula, (MPPPOT), 104-115. old.
- LUKÁCSY A. (1977): *Népek játékaik*, Móra, Bp.
- MAHLER, M. S. (1975): *The psychological birth of the human infant*. Basic Books, New York, id: Carver, 1998.
- MANSON, O. (1964): *Cradles of the American Aborigines*, Néprajzi Könyvtár,
- MARTON L. M. (1970): Tanulás. Vizuális-poszturális testmodell és a tudat kialakulása, in: *Magyar Pszichológiai Szemle 1970/27*, 182-195. old.
- MASTERTON, R. B. (1978), (ed.): *Handbook of Behavioral Neurobiology, Vol. 1, Sensory Integration*, Plenum press, New York-London
- MÁNDOKI L. (1961): A kisgyermek állni és járni tanulását szolgáló eszközök, in: *Néprajzi értesítő*, XLII. Évfolyam, 127-159. old.
- MERÉNYI M. (1991): Mozgásművészet pszichoterápia, 1991. in: BIRÓ, S., JUHÁSZ, S. (szerk), *Nonverbális pszichoterápiák*, Animula könyvek, Magyar Pszichiátriai Társaság, Budapest, 72-92. old.

- MÉREI F., BINÉT Á. (1993): *Gyermeklélektan*, Gondolat, Bp. 31. old.
- MOHÁS L. (1982): A szülői mesterség, Minerva, Bp. 45-63. old.
- MOLNÁR M. (1999): Szaltó, egy hiperaktív, figyelmét nehezen összpontosító fiú sajátos terápiája, in: SZVATKÓ, A., VARGA, I. (szerk.), *Szenzoros integrációs terápiák, Tanfolyami segédanyag, kézirat*, Bp., 78-82. old.
- MORRIS, D. (1989): A csupasz majom, Európa Könyvkiadó, Bp. 73-89. old.
- MORRIS, D. (1992): *Állatlesen*, Európa Könyvkiadó, Bp. 219-235. old.
- OKUN, B. F. (1987): *Effective Helping, Interviewing and counseling techniques*, Pacific Grove, Ca: Brooks/Cole, id: Fonyó, 1998
- PATAKI MIKLÓSNÉ (2001): A játék helye napjaink családi életében, *Szakdolgozat*
- PATTEN, B. M. (1968): *Human embryology*, 3rd. ed. New York, McGraw-Hill, id: Cole, 1997
- PAYNE, H. (1992): *Dance/Movement Therapy. Theory and Practice*. NY, London, Routledge
- PÉTER Á. (1984): *Neurológia-Neuropszichológia*, Tankönyvkiadó, Bp.
- PIAGET, J. (1942): *Szimbólumképzés a gyermekkorban*, Gondolat, Bp.
- PIKLER E. (1982): Néhány gondolat a csecsemőnevelési szokásokról és a szülői magatartásról, in: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 82/5. szám, Akadémiai Kiadó, Bp., 484-498. old.
- PORKOLÁBNÉ BALOGH K., SZITÓ I. (1988): Az iskolapszichológus konzultációs tevékenysége, in: Illyés S., Ritoókné Ádám M. (szerk) (1988): *A nevelési és pályaválasztási tanácsadás pszichológiája*, Bp., Szemelvénygyűjtemény, I., 95-112. old.
- ROESSLIN, E. (1540): *The byrth of mankind*, id: Tucker, 1998.
- ROGERS, C. (1959/1988): Toward becoming a fully functioning person, in: *Association for supervision and curriculum development, 1962-yearbook*, National Education Association, Washington, id: Illyés-Ritók, 1988
- ROGERS C. (1979/1988): A személyközpontú megközelítés alapjai, in: Illyés S., Ritoókné Ádám M. (szerk) (1988): *A nevelési és pályaválasztási tanácsadás pszichológiája*, Bp., Szemelvénygyűjtemény, II. 535-558. old.
- RÓZSA S. (1999): A szenzoros integráció a kultúrantropológia szemszögéből, *kézirat*

- RYTÖHONKA M. (1988): A tanácsadó pszichológus terapeutikus munkája a humanisztikus pszichológia fényében, in: Illyés S., Ritoókné Ádám M. (szerk) (1988): A nevelési és pályaválasztási tanácsadás pszichológiája, Bp, Szemelvénygyűjtemény, II. 363-384. old.
- SÁNDOR I. (1999): Az ölbeli játékok, *kézirat*
- SCHILDER, P. (1933): The vestibular apparatus in neurosis and psychosis, *Journal of Nervous and Mental Disorders*, Vol. 78, 1-23., 139-164. old, id: Szvatkó (1999) ill. Kulcsár (1996).
- SCHILDER, P. (1950): *The Image and Appearance of the Human Body*. New York, International Universities Press, id: Kulcsár, 1992
- SILBERNAGL, S., DESPOPOULOS, A. (1994): *Élettan SH Atlasz*, Springer, Bp.
- SMITH, E. W., CLANCE P. R., IMES, S. (1998) (ed): *Touch in psychotherapy*, The Guilford press, New York, London, 2. fejezet, 16-36.old
- STERN, D. N. (1985): The interpersonal world of the infant, Basic Books, New, York, id: Kulcsár, 1992)
- SUTTON-SMITH B. S. (1986): *Hogyan játszunk gyermekeinkkel, és mikor ne*, Gondolat, Bp.
- SZAPU MAGDA (1996): *Gyermekjátékok. Énekes-táncos-szöveges, mozgásos és sportszerű népi játékok Somogyban*, Kaposvár
- SZVATKÓ A. (1999a): Bevezetés a szenzoros integrációs terápia szemléletébe, in: SZVATKÓ A., VARGA I. (szerk.), *Szenzoros integrációs terápiaiak, tanfolyami segédanyag, kézirat*, Bp., 50-56. old.
- SZVATKÓ A. (1999b): Kiegészítő szempontok a szenzoros integráció diagnosztikájához, in: SZVATKÓ A., VARGA I. (szerk.), *Szenzoros integrációs terápiaiak, tanfolyami segédanyag, kézirat*, Bp., 67-71. old.
- SZVATKÓ A. (2002): Hiszen ez játék! – Szenzoros Integrációs Terápiaiak a fejlesztésben, in: Martonné T. M. (szerk), *Fejlesztő Pedagógia*, ELTE Eötvös Kiadó, Bp, 88-104. old.
- TAYLOR, M. M. (1926): *A kannibálok földjén*, Lampel R. Könyvkiadó, Bp.
- TICKLE-DEGNEN, L., COSTER, W.J. (1995) Therapeutic Interaction and the Management of Challenge During the Beginning Minutes of Sensory Integration Treatment, in:

The occupational Therapy Journal of Research, 1995, spring, Vol.15, Num.12., 123-141.old.

- TÓTHNÉ PÁLYA M. (szerk): Tente baba, tente, Tóth könyvkereskedés és Kiadó Kft, Bp.
- TUCKER M. J.(1998): *Gyermeknevelési szokások a 15-16. századi Angliában*, Ford.: Pukánszky Katalin, *kézirat*
- VARGA I., SZVATKÓ A. (1993a): Jean Ayres szenzoros integrációs terápiájának néhány alapelve I., *Óvodai Nevelés*, 1993, No. 4, 114-116. old
- VARGA I., SZVATKÓ A. (1993b): A játék, a fantázia szerepe a szenzoros integrációs terápiákban II., *Óvodai Nevelés*, 1993, No. 5, 151-153. old.
- VARGA I. (1999): E. J. Kiphard és J. Schindler gondolatai a hiperaktív gyermekek pszichomotoros terápiájáról, in: SZVATKÓ A., VARGA I. (szerk.), *Szenzoros integrációs terápiák, tanfolyami segédanyag, kézirat*, Bp., 57-66. old.
- VASAS S. (1993): A kalotaszegi gyermek, Kráter Kiadó, Bp.
- W. SÁFRÁNY ZS. (1979): A gyermekhordó kendők Baranyában, in: *A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum évkönyve*, 8-9., Szekszárd, 258-260. old.
- WIEGERSMA, S. (1988): Hogyan adjunk pszichológiai tanácsot? in: Illyés S., Ritoókné Ádám M. (szerk) (1992): *A nevelési és pályaválasztási tanácsadás pszichológiája*, Szemelvénygyűjtemény, Bp I., 229-256. old.
- WILBARGER, J., STACHOUSE, T. M. (1998): Sensory modulation, The KID Foundation, Littleton, *kézirat*
- WINNICOTT. D. W. (1965): *The Maturation Processes and the Facilitating Environment*. London, Hoggarth Press,. id.: Payne, 1992.
- WINNICOTT. D. W. (1967) Mirror-role of Mother and Family in Child Development, In.: *Játszás és valóság*. Animula Egyesület, Budapest, 1999., id: Kunos, 1999